

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ
П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «РАТУШНА ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF RATUSHNA v. UKRAINE)**

(Заява № 17318/06)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

2 грудня 2010 року

ОСТАТОЧНЕ

02/03/2011

*Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44
Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.*

У справі «Ратушна проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Пеер Лоренцен (Peer Lorenzen), *Голова*,

Карел Юнгвірт (Karel Jungwiert),

Райт Маруст (Rait Maruste),

Марк Віллігер (Mark Villiger),

Ізабель Берро-Лефевр (Isabelle Berro-Lefevre),

Миряна Лазарова-Трайковська (Mirjana Lazarova Trajkovska),

Ганна Юдківська (Ganna Yudkivska), *судді*,

та Клаудія Вестердік (Claudia Westerdiek), *Секретар секції*,

після обговорення за зачиненими дверима 9 листопада 2010 року постановляє таке рішення:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 17318/06), яку 12 квітня 2006 року подала до Суду проти України відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянка України пані Мотрона Петрівна Ратушна (далі — заявниця).

2. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — пан Ю. Зайцев.

3. Заявниця скаржилась, зокрема, що обшук її житла працівниками міліції порушив її право на повагу до житла, гарантоване статтею 8 Конвенції, і що вона не мала у своєму розпорядженні ефективних засобів юридичного захисту стосовно цього, що суперечить статті 13 Конвенції.

4. 11 березня 2009 року Суд вирішив направити заяву Уряду. Також було вирішено одночасно розглядати питання щодо прийнятності та суті заяви (пункт 1 статті 29 Конвенції). Відповідно до правила 41 Регламенту Суду було вирішено розглянути справу в першочерговому порядку.

ФАКТИ**I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ**

5. Заявниця народилась у 1922 році та проживає по вулиці В., буд. 4а, с. Нова Ободівка. З 2004 до 2007 року вона мала деякі проблеми зі

здоров'ям, страждаючи, зокрема, від наслідків інсульту, пневмонії та атеросклерозу.

А. Обшук житла заявниці та пов'язані з ним події

6. 6 березня 2002 року оперуповноважений Тростянецького РВ УМВС України у Вінницькій області подав начальнику відділу наступний рапорт:

«... В ході проведення оперативно-розшукових заходів була отримана інформація, що [раніше] викрадені речі з [магазину села Нова Ободівка] ... знаходяться [в пана Р., сина заявниці] на вул. В., 14, с. Нова Ободівка. Також надійшла інформація, що вищевказана особа зберігає малокаліберний пістолет та макову соломку.

Прошу Вас вирішити питання про взяття санкції на проведення обшуку в домогосподарстві [пана Р.]»

7. 12 березня 2002 року Тростянецький районний суд Вінницької області (далі — Тростянецький суд) виніс постанову, в якій зазначалось таке:

«Слідчий ... просить суд винести постанову про проведення обшуку в домогосподарстві [пана Р.], в якого можуть зберігатись викрадені речі.

Вислухавши слідчого, вивчивши справу, суд вважає, що є всі підстави для задоволення подання.

В ніч з 20.02.2002 року на 21.02.2002 року в с. Нова Ободівка ... із приватного [магазину] ... була вчинена крадіжка продуктів харчування, алкогольних напоїв та тютюнових виробів на загальну суму 1198 грн 94 коп.

6 березня 2002 року [оперуповноважений] Тростянецького РВ УМВС України повідомив слідчий відділ, що в домогосподарстві [пана Р.] можуть зберігатись викрадені речі, а також нарізна вогнепальна зброя та наркотичні засоби.

Із пояснень слідчого і матеріалів справи вбачається, що є всі підстави вважати, що в домогосподарстві [пана Р.] можуть зберігатись викрадені речі.

Керуючись статтею 77 Кримінально-процесуального кодексу України, суд: задовольняє подання

дозволяє проведення обшуку в домогосподарстві [пана Р.], який проживає в с. Нова Ободівка ... по вулиці В., 14.

Постанова оскарженню не підлягає.»

8. 15 березня 2002 року, після того як син заявниці, пан Р., прибув до помешкання заявниці по вул. В., буд. 4а, шість працівників органів внутрішніх справ увійшли у двір. Пред'явивши постанову про проведення обшуку, вони провели обшук житла та домогосподарства в присутності заявниці, пана Р. та двох понятих. Відповідно до протоколу обшуку від тієї ж дати, обшук проводився за адресою: вул. В., буд. 8; у результаті обшуку у вітальні в шафі було знайдено газовий пістолет, на горіщі над кухнею — пакет патронів та у дворі на підлозі між сараєм та ямою з буряковими очистками —

пакет з коноплею. Протокол обшуку містив зауваження пана Р. щодо незаконності обшуку житла його матері та проведення його, незважаючи на її заперечення. Він також стверджував, що патрони та наркотичні засоби були йому підкинуті працівниками міліції або їх водієм під час обшуку.

9. Того ж дня працівники міліції провели допит заявниці, яка стверджувала, що її син добровільно здав газовий пістолет, а патрони та наркотичні засоби були явно підкинуті працівниками міліції, дії яких неможливо було простежити з огляду на численність залучених осіб.

10. 25 березня 2002 року слідчий виніс постанову про відмову в порушенні кримінальної справи за фактом виявлення наркотичних засобів та патронів, оскільки вони були виявлені у місцях, непридатних для зберігання, та з огляду на неможливість довести вину пана Р. Після додаткової перевірки, призначеної прокуратурою Вінницької області, 27 серпня 2004 року слідчий ще раз виніс постанову про відмову в порушенні кримінальної справи з тих же підстав.

В. Юридичне та фактичне місце проживання сина заявниці

11. З листопада 1998 року до січня 2003 року пан Р. був офіційно зареєстрований в с. Нова Ободівка. Пізніше він переїхав в смт Тростянець, вул. К., буд. 51.

12. 20 жовтня 2003 року за клопотанням пана Р. Тростянецька селищна рада видала довідку, в якій зазначалось, що з 1985 року він мав у приватній власності житловий будинок, гараж та земельну ділянку за вищевказаною адресою в смт Тростянець.

13. 30 серпня 2004 року Новоободівська сільська рада видала подібні довідки «для [їх] пред'явлення по місцю вимоги», в яких зазначалось, що пан Р. не проживав та не мав жодного майна в цьому селі.

14. Відповідно до висновків перевірки за скаргою заявниці щодо обшуку її житла (див. нижче пункт 22), фактичне проживання пана Р. разом із заявницею по вул. В., буд. 4а в с. Нова Ободівка було підтверджене свідками, які проживають в цьому селі, наявністю там його особистих речей та тим фактом, що він сплачував рахунки за електроенергію, спожиту домогосподарством, про яке йдеться.

15. 1 серпня 2007 року четверо мешканців будинків №№ 47 та 49 по вул. К. в смт Тростянець надали письмові свідчення про те, що з вересня 2001 року до жовтня 2002 року пан Р. був їхнім сусідом з будинку по вул. К., № 51. Вони зазначили, що пан Р. доглядав за тяжко хворою пані Д., разом з якою він проживав і яка померла від раку в жовтні 2002 року. Тростянецькою селищною радою було підтверджено достовірність вищезазначених свідчень.

16. Того ж дня Тростянецькою селищною радою пану Р. було видано довідку, в якій зазначалось, що з вересня 2001 року до жовтня 2002 року він постійно проживав у власному будинку за адресою: вул. К., буд. 51, смт Тростянець.

17. Посилання в постанові про проведення обшуку та в протоколі обшуку на будинки № 14 та № 8 по вул. В. в с. Нова Ободівка (див. пункти вище 7 та 8) були неправильними. Як у подальшому було встановлено національними слідчими органами та судами, це сталось в результаті технічної помилки (див. нижче пункти 22, 25 та 26).

С. Скарги щодо порушення кримінальної справи, які подавались заявницею

18. У невизначену дату в березні чи травні 2002 року заявниця подала до прокуратури Вінницької області та управління Міністерства внутрішніх справ у Вінницькій області скарги про те, що обшук її житла був незаконним. Вона вимагала притягнути відповідних працівників міліції до кримінальної відповідальності.

19. 24 травня 2002 року другий із вищезазначених органів державної влади надіслав заявниці лист, в якому визнавалось, що її твердження дійсно частково підтвердились. У листі було зазначено, що працівники міліції, відповідальні за порушення кримінально-процесуального законодавства, були притягнуті до дисциплінарної відповідальності, а матеріали справи були направлені до прокуратури Тростянецького району Вінницької області (далі — Тростянецька прокуратура) для порушення кримінальної справи.

20. 3 лютого 2003 року до травня 2006 року кримінальна справа шість разів закривалась у зв'язку з відсутністю *corpus delicti* в діях працівників міліції та у подальшому знову порушувалась після того, як відповідні постанови слідчих були скасовані органами прокуратури або судами у зв'язку з неповнотою дізнання.

21. У невизначену дату (імовірно в 2005 році) матеріалам справи з невідомих причин було присвоєно гриф секретності. У зв'язку з відповідним адміністративним позовом заявниці Тростянецький суд визнав присвоєння матеріалам справи грифу секретності незаконним, зобов'язав зняти його та присудив заявниці 300 грн відшкодування моральної шкоди.

22. 12 березня 2007 року прокурором Вінницької області в сьомий раз було винесено постанову про закриття кримінальної справи у зв'язку з відсутністю в діях працівників міліції складу злочину. Факт наявності розбіжностей в адресах, зазначених в постанові про проведення обшуку (вул. В., буд. 14), протоколі обшуку (вул. В., буд. 8) та фактичною адресою будинку, де було проведено обшук (вул. В., буд. 4а), був визнаний лише технічною помилкою: нумерацію

будинків у селі було змінено незадовго до цього, і у будь-якому випадку мешканці села знали один одного та вказали працівникам міліції напрямок. Беручи до уваги той факт, що пан Р. мав прописку в с. Нова Ободівка, зберігав там свій газовий пістолет та сплачував рахунки за спожиту електроенергію, працівники міліції правильно вирішили, що місце його фактичного проживання було саме тут, а не в смт Тростянець. Прокурор також взяв до уваги те, що існувала обґрунтована підозра щодо того, що речі, викрадені з місцевого магазину, могли бути знайдені в домогосподарстві пана Р. У цьому зв'язку він посилався на інформацію, отриману на початковому етапі розслідування, відповідно до якої автомобіль, схожий на автомобіль пана Р., бачили поблизу магазину в ніч, коли відбулась крадіжка. Крім того, пан Р. був безробітним та мав дружні стосунки з якимось паном П., що мав судимість за вчинення крадіжок. Твердження заявниці про те, що наркотичні засоби та патрони були підкинуті працівниками міліції, не були підтвержені жодними доказами.

23. 10 травня 2007 року Ленінський районний суд м. Вінниці (далі — Ленінський суд) скасував вищезазначену постанову та повернув справу на додаткове розслідування. Ленінський суд зазначив, що залишається незрозумілим, чи дійсно було достатньо підстав вважати, що вкрадені речі могли бути знайдені в будинку заявниці. Ленінський суд також вказав на те, що твердження сина заявниці про те, що на час подій він проживав в смт Тростянець, де він доглядав за тяжко хворою людиною, не були перевірені.

24. 25 травня 2007 року апеляційний суд Вінницької області (далі — апеляційний суд) скасував вищезазначену постанову за апеляційною скаргою прокурора та повернув справу на новий судовий розгляд в суд першої інстанції.

25. 31 серпня 2007 року Ленінський суд відхилив скаргу заявниці, встановивши, що обшук був належним чином призначений та проведений відповідно до кримінально-процесуального законодавства.

26. 22 листопада 2007 року апеляційний суд та 18 червня 2008 року Верховний Суд України відповідно залишили постанову суду першої інстанції без змін.

D. Цивільний позов про відшкодування шкоди

27. У червні 2002 року заявниця звернулась до Тростянецького суду з цивільним позовом до органів внутрішніх справ про відшкодування моральної шкоди у зв'язку з проведенням 15 березня 2002 року обшуком, який вона вважала таким, що порушує конституційну гарантію недоторканності її житла, посилаючись при цьому на статтю 440-1 Цивільного кодексу України. Для підтвердження свого позову

заявниця посилалась на той факт, що постанова, на підставі якої проводився обшук, стосувалась адреси, яка відрізнялась від її (буд. 14, а не буд. 4а по вул. В.).

28. 10 грудня 2002 року суд постановив, що позов не може розглядатись у порядку цивільного судочинства.

29. Заявниця подала апеляційну скаргу. Очевидно, її апеляційна скарга була успішною, оскільки справу було розглянуто і 19 лютого 2003 року передано до Тульчинського районного суду Вінницької області (далі — Тульчинський суд). Причини такої передачі невідомі.

30. 20 жовтня 2003 року за клопотанням заявниці Тульчинський суд зупинив провадження у справі до отримання результату кримінального розслідування.

31. У невизначену дату провадження було відновлено і справу було повернуто до Тростянецького суду.

32. 19 червня 2008 року заявниця збільшила суму своїх позовних вимог.

33. 26 червня 2008 року Тростянецький суд відмовив у задоволенні позовних вимог заявниці. Він встановив, що не було жодних підстав для присудження відшкодування в її справі, як це передбачає закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» (далі — Закон). Зокрема, для того, щоб заявниця мала право на таке відшкодування, має бути винесено обвинувальний вирок стосовно відповідних працівників міліції. З огляду на відмову прокуратури порушити кримінальну справу за скаргою заявниці про стверджувану незаконність обшуку, Тростянецький суд вважав, що законність цього обшуку була встановленим фактом, який не може переглядатись в порядку цивільного судочинства.

34. Заявниця подала апеляційну скаргу.

35. 22 серпня 2008 року апеляційний суд скасував це рішення і закриття провадження у справі, встановивши, що позов стосувався публічно-правового спору і, таким чином, мав розглядатись в порядку адміністративного, а не цивільного судочинства.

36. 25 березня 2009 року Верховний Суд України скасував вищезазначену ухвалу апеляційного суду та повернув справу на новий розгляд до цього ж суду, зазначивши, що суд неправильно вказав про необхідність розгляду справи в порядку адміністративного судочинства, тоді як спір фактично виник з деліктних правовідносин, пов'язаних з проведеним в ході кримінального розслідування обшуку.

37. 7 травня 2009 року апеляційний суд скасував рішення від 26 червня 2008 року та повернув справу на новий розгляд в суд першої інстанції вказавши на ряд недоліків, які можуть бути виправлені лише під час нового розгляду справи. Так, Тростянецький суд не залучив до участі в провадженні слідчого, відповідального за проведення

обшуку, а також Державне казначейство України. Крім того, не було взято до уваги внесені до позовної заяви зміни від 19 червня 2008 року. Апеляційний суд також зазначив у своїй ухвалі, що порядок відшкодування завданої шкоди був передбачений Законом, який «безпосередньо [стосувався] порушеного спору».

38. Наразі справа перебуває на розгляді в Тростянецькому суді.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

39. Стаття 30 Конституції України (1996 року) гарантує кожному недоторканність житла. Вона не допускає проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

40. Стаття 162 Кримінального кодексу України (2001 року) передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від двох до п'яти років за незаконне проникнення до житла чи іншого володіння, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а також за інші дії, що порушують недоторканність житла громадян, вчинені службовою особою.

41. Стаття 177 Кримінально-процесуального кодексу України (1960 року) вимагає, що для того, щоб провести обшук житла чи іншого володіння, необхідно мати достатні підстави вважати, що предмети, які розшукуються, можуть бути знайдені там та мати обґрунтоване рішення суду, яке дозволяє проведення обшуку. Таке рішення оскарженню не підлягає. Стаття 183 Кодексу вимагає, щоб слідчий, відповідальний за проведення обшуку, пред'явив рішення про проведення обшуку особам, що займають відповідне приміщення. У разі, якщо розшукувані предмети не були добровільно видані слідчому, останній проводить обшук в примусовому порядку.

42. Стаття 440-1 Цивільного кодексу України (1963 року), чинного на той час, передбачала, що моральна шкода відшкодовується особою, яка заподіяла цю шкоду, якщо вона не доведе відсутності своєї вини.

43. Частина друга статті 1176 нового Цивільного кодексу України, чинного з 1 січня 2004 року, передбачала, що право на відшкодування шкоди, завданої фізичній особі незаконними діями органу дізнання, прокуратури або суду, виникало в разі постановлення судом виправдувального вироку, скасування незаконного вироку суду, закриття кримінальної справи, а також у разі закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення. Після внесення змін 1 грудня 2005 року вищезазначений перелік було замінено реченням «у випадках, передбачених законом».

44. Відповідні положення Закону «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання,

досудового слідства, прокуратури і суду» в редакції, чинній до внесення змін 1 грудня 2005 року, та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» стисло викладені в рішенні у справі від 2 листопада 2006 року «Волохи проти України» (*Volokhy v. Ukraine*), заява № 23543/02, пункти 27–28.

45. Після внесення до Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» змін 1 грудня 2005 року, перелік випадків виникнення права на відшкодування був доповнений таким пунктом:

«1-1) встановлення в обвинувальному вирокі суду чи іншому рішенні суду (крім ухвали чи постанови суду про повернення справи на додаткове розслідування чи новий судовий розгляд) факту ... незаконного проведення в ході розслідування чи судового розгляду кримінальної справи обшуку...».

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

46. Заявниця скаржилась на порушення її права на повагу до житла, наводячи, зокрема, такі доводи: обшук від 15 березня 2002 року був необґрунтованим, він здійснювався на підставі постанови про проведення обшуку з неправильно зазначеною адресою і вона не підлягала оскарженню, обшук всього домогосподарства був проведений неправомірно, грубо і працівники міліції підкинули наркотичні засоби та патрони. Вона посилалась на статтю 8 Конвенції, яка у відповідній частині передбачає таке:

«1. Кожен має право на повагу ... до свого житла...

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

A. Прийнятність

1. Невичерпання національних засобів юридичного захисту

47. Уряд стверджував, що заявниця не може вважатися такою, що вичерпала національні засоби юридичного захисту. Уряд також стверджував, що її скарга про стверджувану грубу поведінку працівників міліції під час проведення обшуку та твердження про те,

що обшук було проведено, незважаючи на її заперечення і поза рамками, встановленими постановою про проведення обшуку, ніколи не були предметом розгляду в національних судах, навіть по суті. Що стосується іншої частини її скарги стосовно стверджуваного незаконного проведення обшуку, цивільний позов заявниці про відшкодування шкоди залишався на розгляді в суді першої інстанції. Уряд вважав, що заявниця, подаючи цивільний позов, тим самим фактично визнала ефективність цього засобу юридичного захисту, але не була достатньо терплячою, аби дочекатись закінчення провадження. Для підтвердження ефективності такого засобу юридичного захисту Уряд надав копію рішення суду першої інстанції, яким позивачам було присуджено відшкодування шкоди, завданої місцем досудового тримання під вартою (СІЗО) у зв'язку з ненаданням адекватної медичної допомоги цією установою. Уряд також зазначив, що в державному бюджеті було передбачено достатньо коштів для відшкодування шкоди, завданої будь-якими незаконними діями зі сторони органів міліції.

48. Заявниця заперечила проти цих доводів. На її думку, вона зробила все, щоб вичерпати національні засоби юридичного захисту та від неї не можна вимагати, щоб вона невизначений період часу чекала на вирішення її справи на національному рівні.

49. Відповідно до пункту 1 статті 35 Конвенції Суд може розглядати заяву лише після вичерпання всі національних засобів юридичного захисту. Метою цієї норми є надання Високим Договірним Сторонам можливості запобігти порушенню, у якому вони звинувачуються, або ж виправити такі порушення ще до того, як заяву буде передано на розгляд Суду (див., наприклад, рішення у справі «Селмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*) [ВП], заява № 25803/94, пункт 74, ECHR 1999-V).

50. Суд зазначає, що заперечення Уряду у справі, яка розглядається, ґрунтується на двох доводах, які Суд буде розглядати окремо.

51. Перший довід стосується обсягу скарг, поданих заявницею до національних судів та скарг, що були нею наведені у цій заяві, які Уряд вважав неоднаковими.

52. Суд зазначає, що скарга, подана до Суду, дійсно мала б бути спочатку подана до відповідних національних судів, принаймні по суті, відповідно до вимог національного законодавства та в межах встановленого строку (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Зарб Адамі проти Мальти» (*Zarb Adami v. Malta*), заява № 17209/02, від 24 травня 2005 року).

53. У справі, яка розглядається, заявниця у своїй позовній заяві на національному рівні стверджувала про порушення гарантованої Конституцією недоторканності її житла, яку Суд вважає повністю аналогічною її скарзі, наведеній в заяві до Страсбурга, щодо

стверджуюваного порушення її права на повагу до житла, закріпленого статтею 8 Конвенції.

54. Суд не поділяє точку зору Уряду, що твердження заявниці, зокрема, стосовно грубої поведінки працівників міліції та проведення обшуку, незважаючи на те, що він виходив за межі, встановлені постановою про проведення обшуку, мають вважатися самостійними та незалежними скаргами. Суд розглядає їх як додаткові доводи, подані заявницею для підтвердження своїх скарг за зазначеною вище статтею 8 Конвенції.

55. Таким чином Суд доходить висновку, що заявниця зверталась до національних судів зі скаргою по суті за статтею 8 Конвенції та відхиляє заперечення Уряду, які ґрунтувались на цьому доводі.

56. Другий аспект заперечень Уряду стосується того, що заявниця не дочекалась результату національного цивільного провадження, яке Уряд вважав ефективним національним засобом юридичного захисту в її справі.

57. Суд наголошує, що вимога вичерпання національних засобів юридичного захисту стосується лише засобів юридичного захисту, які є ефективними (див., серед інших джерел, рішення у справі «*A. B. проти Нідерландів*» (*A.B. v. the Netherlands*), № 37328/97, пункт 69, від 29 січня 2002 року). Відповідно для того, щоб вирішити, чи мала заявниця обов'язок вичерпати вищезазначений засіб юридичного захисту, Суд буде розглядати, чи відповідав він критерію ефективності, встановленому його практикою. Так, засіб юридичного захисту має бути «ефективним» в теорії права та на практиці, зокрема, в тому сенсі, що можливість його використання не може бути невиправдано ускладнена діями або бездіяльністю органів влади держави-відповідача (див. рішення від 18 грудня 1996 року у справі «*Аксой проти Туреччини*» (*Aksoy v. Turkey*), пункт 95, Reports of Judgments and Decisions 1996-VI).

58. Суд також наголошує, що правило вичерпання є ані абсолютним, ані таким, що застосовується автоматично. Для цілей перевірки дотримання цього правила слід брати до уваги обставини справи. Зокрема, це означає, що Суд має врахувати, виходячи з існуючих реалій, не лише існування формальних засобів юридичного захисту в правовій системі відповідної Високої Договірної Сторони, а й загальний контекст, у якому вони функціонують, а також особисті обставини самого заявника. Таким чином, Суд має з'ясувати, чи зробив заявник, з огляду на всі обставини справи, все, що було б розумно очікувати від нього, для вичерпання національних засобів юридичного захисту (див. рішення від 16 вересня 1996 року у справі «*Акдивар та інші проти Туреччини*» (*Akdivar and Others v. Turkey*), пункт 69, Reports of Judgments and Decisions 1996-IV).

59. Суд зазначає, що ініційоване заявницею у справі, яка розглядається, провадження про відшкодування шкоди, завданої незаконним обшуком її житла, залишається на розгляді в суді першої інстанції. Хоча позов про відшкодування шкоди стосувався не припинення триваючого порушення, а отримання відшкодування за стверджуване порушення, яке вже мало місце, Суд вважає, що з огляду на похилий вік заявниці оперативність розгляду справи, про яку йдеться, була важливим фактором. Суд не поділяє думку Уряду про те, що заявниці у її вісімдесят років, яка даремно чекала більше ніж сім років на розгляд її позовної заяви, слід дорікати тим, що Уряд вважає відсутністю терпіння. За цих обставин Суд вважає, що тривале неприйняття національними судами рішення щодо цивільного позову заявниці є серйозною бездіяльністю, яка зводить нанівець практичну ефективність цього засобу юридичного захисту. Таким чином, Суд встановлює, що заявниця не мала у своєму розпорядженні ефективного засобу юридичного захисту, який вона мала б за обов'язок вичерпати для того, щоб її заява могла бути розглянута Судом.

60. Таким чином, скарга за статтею 8 Конвенції не може бути визнана неприйнятною у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту.

2. Правило шестимісячного строку

61. Суд зазначає, що в скарзі заявниці за статтею 13 Конвенції (див. нижче пункт 84) стверджується, що не було жодного ефективного засобу юридичного захисту, який слід було вичерпати в її ситуації.

62. Суд зазначає, що відповідно до його практики, у разі відсутності доступного засобу юридичного захисту, перебіг шестимісячного строку починається з дня винесення оскаржуваного рішення (див., наприклад, ухвалу щодо прийнятності у справі «*Hazar та інші проти Туреччини*» (*Hazar and Others v. Turkey*), заява № 62566/00 et seq., від 10 січня 2002 року). Проте у виняткових випадках може бути застосований особливий підхід, за якого заявники спершу використовують національний засіб юридичного захисту і тільки потім дізнаються, або мають дізнатися, про обставини, які роблять цей засіб неефективним. У такій ситуації шестимісячний строк може відраховуватись з моменту, коли заявник дізнався або повинен був дізнатись про такі обставини (див. вищезгадане рішення у справі «*Волохи проти України*» (*Volokhy v. Ukraine*), пункт 37).

63. Повертаючись до фактів справи, яка розглядається, Суд зазначає, що заяву було подано 21 квітня 2006 року, тоді як стверджуване порушення прав заявниці за статтею 8 Конвенції мало місце 15 березня 2002 року.

64. Суд зазначає, що заявниця подала успішний позов про відшкодування шкоди. З огляду на специфічність міркувань, які привели Суд до висновку, що засіб юридичного захисту, який розглядається, був неефективним (див. вище пункт 59), Суд вважає, що така неефективність від самого початку не була очевидною для заявниці. Заявниця може обґрунтовано вважатися такою, що мала сумніви стосовно цього лише зі впливом часу, а саме, після того, як національні суди висловили декілька суперечливих поглядів стосовно юридичної бази та юрисдикції, яка мала застосовуватись до справи та передавали її позовну заяву від суду до суду без розгляду її по суті (див. вище пункти 28–29, 31, 33 та 35–37).

65. Таким чином, Суд вважає, що скарга заявниці за статтею 8 Конвенції не може бути відхилена через недодержання вимоги шестимісячного строку відповідно до пункту 1 статті 35 Конвенції.

3. Щодо інших питань, пов'язаних з прийнятністю заяви

66. Суд також зазначає, що ця частина заяви не є ані явно необґрунтованою у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції, ані неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

67. Заявниця підтримала свою скаргу. Вона стверджувала, зокрема, що не було жодних підстав підозрювати, що її син зберігав речі, які очікували знайти під час обшуку, або що її будинок був підходящим місцем для проведення такого обшуку, враховуючи те, що в той час її син проживав у іншому місці.

68. Визнаючи, що у цій справі мало місце втручання у право заявниці на повагу до її житла, Уряд стверджував, що воно відповідало вимогам другого пункту статті 8 Конвенції. Уряд наполягав, що обшук відповідав закону, був необхідним для розслідування злочину та пропорційним переслідуваній меті. Уряд стверджував, що постанова про проведення обшуку базувалась на обґрунтованій підозрі, що син заявниці, чиє місце проживання співпадало з місцем проживання заявниці, міг зберігати там деякі вкрадені речі, зброю та наркотичні засоби. Крім того, постанова про проведення обшуку підлягала попередньому судовому контролю, а сам обшук було проведено відповідно до процесуального законодавства — після того, як постанову було пред'явлено заявниці, та в присутності двох понятих. Відповідно Уряд вважав, що заявниця мала достатньо

гарантій від зловживань. Що стосується розбіжності між адресою заявниці та адресою, зазначеною в постанові про проведення обшуку, Уряд стверджував, що це було результатом суто технічної помилки.

2. Оцінка Суду

69. Сторони погодились, що оскаржуваний обшук призвів до втручання у право заявниці на повагу до її житла і Суд не вбачає жодних підстав вважати інакше.

70. Суд зазначає, що обшук мав юридичну основу в національному законодавстві, ґрунтуючись на статті 177 Кримінально-процесуального кодексу України (див. вище пункти 7 та 41).

71. Суд також зазначає, що обшук, про який йдеться, був призначений в рамках кримінального розслідування крадіжки. Таким чином, обшук слугував легітимній меті, а саме запобіганню злочину. Залишається розглянути, чи було втручання «необхідним у демократичному суспільстві».

72. Суд нагадує, що коли держави вважають за необхідне вдаватися до таких заходів, як обшуки житлових приміщень, з метою отримання доказів факту вчинення правопорушень, Суд буде оцінювати, чи були підстави, наведені для виправдання таких заходів, відповідними та чи було дотримано принцип пропорційності. Суд також буде вивчати наявність у національному законодавстві ефективних гарантій від зловживань та свавілля та перевіряти, як ці гарантії працюють в окремому випадку, який розглядається. Критерії, які слід брати до уваги в цьому контексті (але не обмежуватись ними),— це спосіб та обставини, за яких було ухвалено постанову про проведення обшуку, інші докази, доступні на той час, а також зміст та обсяг постанови. При цьому особлива увага має приділятися гарантіям, застосованим з метою обмежити розумними рамками вплив цього заходу (див. вищезазначене рішення у справі «Бак проти Німеччини» (*Buck v. Germany*), пункти 44–45).

73. Повертаючись до справи, яка розглядається, Суд зазначає, що обшук житла заявниці був проведений на підставі постанови, прийнятої Тростянецьким судом, і, таким чином, була предметом судового контролю. Проте лише цей факт сам по собі не обов'язково призведе до наявності достатніх гарантій від зловживань (див. вищезазначену ухвалу у справі «Кронін проти Сполученого Королівства» (*Cronin v. United Kingdom*)). Оцінюючи, чи було втручання з боку держави пропорційним, Суд має розглядати особливі обставини кожної справи (див., наприклад, рішення від 16 грудня 1997 року у справі «Камензінд проти Швейцарії» (*Camenzind v. Switzerland*), пункт 45, Reports of Judgments and Decisions 1997-VIII).

74. Оскаржуваний обшук проводився в рамках розслідування крадіжки в місцевому продуктовому магазині, у вчиненні якої міліція підозрювала дорослого сина заявниці. Суд визнає, що завдання виявлення доказів злочину може потребувати проведення обшуку в приміщеннях третьої сторони (див. для порівняння «*Бак проти Німеччини*» (*Buck v. Germany*), заява № 41604/98, пункт 48, ECHR 2005-IV). Однак, цей фактор слід враховувати при застосуванні оцінки пропорційності.

75. Суд зазначає, що для санкціонування проведення обшуку житла чи іншої власності закон вимагає, аби суди України були переконані у наявності достатніх підстав вважати, що речі, які розшукуються, можуть бути знайдені там (див. вище пункт 41).

76. Як вбачається із фактів, пов'язаних з подальшим розслідуванням кримінальної скарги заявниці стосовно обшуку, про який йдеться, Тростянецький суд мав деякі докази того, що син заявниці пан Р. міг бути причетний до розслідуваної крадіжки і що фактично він проживав, постійно або значний період часу, в будинку заявниці (див. вище пункт 22). Так, були наявні показання свідка, відповідно до яких автомобіль, схожий на автомобіль сина заявниці, був помічений поруч магазину в ніч, коли сталась крадіжка. Крім того, пан Р. був безробітним і були наявні відомості про те, що він мав дружні стосунки з крадієм, який у минулому мав судимість. Насамкінець, хоча були показання свідків про те, що син заявниці на час подій проживав в іншому місці, були також наявні фактичні докази та показання свідків, що він проживав разом із заявницею в її будинку.

77. Суд зазначає, що вищезазначені докази могли породити думку про те, що вкрадені речі могли б зберігатись у домогосподарстві заявниці. Необхідно наголосити, що факти, які породжують таку підозру, не повинні бути на однаковому рівні з тими, що необхідні для виправдання засудження чи навіть для пред'явлення обвинувачення та з'являються на подальшому етапі кримінального розслідування (див., наприклад, ухвалу щодо прийнятності у справі «*Хільдебрант проти Німеччини*» (*Hildebrand v. Germany*), заява № 31513/96, від 16 квітня 1998 року).

78. Далі Суд зазначає, що перед тим, як винести постанову про проведення обшуку, Тростянецький суд вивчив матеріали, отримані в ході оперативно-розшукових заходів, та заслухав слідчого (див. вище пункт 7). Таким чином, в нього склалась обґрунтована думка про дійсну наявність відповідних та достатніх підстав для проведення обшуку.

79. Крім того, заявник не стверджував, і це не впливало з матеріалів справи, що суддя, який розглядав це питання, діяв недобросовісно чи з будь-яких інших причин адекватно не здійснив судовий контроль.

80. Що стосується обґрунтування, наведеного в постанові про проведення обшуку Суд зазначає, що підозра, зазначена в цій постанові, базувалась на інформації, отриманій в ході оперативно-розшукових заходів. Наведення більш детальної інформації щодо цих заходів та їх результатів могло правильно вважатися невиправданим з огляду на дуже ранню стадію розслідування, та, зокрема, той факт, що деякі суттєві докази (а саме, викрадені речі) ще мали бути виявлені.

81. Суд також зазначає, що постанова про проведення обшуку була досить конкретно за змістом і містила чітко та детально описане посилання на розслідувану крадіжку із зазначенням викрадених речей та їхньої вартості (див. вище пункт 7).

82. Таким чином, Суд вважає, що обшук житла заявниці, на який вона скаржилась, ґрунтувався на відповідних та достатніх підставах і супроводжувався адекватними гарантіями від зловживань та свавілля. Таким чином, Суд не вважає його непропорційним переслідуваній меті.

83. Відповідно у цій справі не було порушення статті 8 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

84. Заявниця скаржилась за статтею 13 Конвенції, що вона не мала у своєму розпорядженні ефективного засобу юридичного захисту стосовно стверджуваного порушення її права на повагу до її житла. Вона також скаржилась за пунктом 1 статті 6 Конвенції на тривалість провадження стосовно її відповідного цивільного позову, яку вона вважала головною причиною неефективності цього засобу юридичного захисту.

85. Суд зазначає, що стаття 13 Конвенції постійно тлумачилась ним у його практиці як така, що вимагає наявності в національному законодавстві засобу юридичного захисту лише стосовно скарг, які можуть вважатись «небезпідставними» в сенсі Конвенції (див., як класичний приклад, рішення у справі «*Бойль та Райс проти Сполученого Королівства*» (*Boyle and Rice v. the United Kingdom*) від 27 квітня 1988 року, пункт 54, Серія А № 131). У цьому зв'язку Суд нагадує, що існування фактичного порушення іншого положення не є передумовою для застосування статті 13 Конвенції (див., наприклад, рішення у справах «*Хаттон та інші проти Сполученого Королівства*» (*Hatton and Others v. the United Kingdom*) [ВП], заява № 36022/97, пункти 130, 137 і 142, та «*Нурі Курт проти Туреччини*» (*Nuri Kurt v. Turkey*), заява № 37038/97, пункт 117, від 29 листопада 2005 року). Хоча у справі, яка розглядається, Суд зрештою дійшов висновку про відсутність порушення статті 8 Конвенції (див. вище пункт 83), він не вважає скаргу заявниці стосовно цього такою, що є *prima facie* необґрунтованою (див. вище пункт 66), та дійшов до вищезазначеного

висновку, лише розглянувши її по суті. Таким чином, Суд вважає, що заявниця подала небезпідставну скаргу для цілей статті 13 Конвенції.

86. Суд зазначає, що головне питання, яке порушене заявницею, полягає в ефективності національних засобів юридичного захисту у її справі, а скарга про тривалість провадження є лише однією з його аспектів. Таким чином, Суд вважає належним розглядати цю частину заяви виключно за статтею 13 Конвенції, яка передбачає таке:

«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

87. Суд зазначає, що у своїх запереченнях про вичерпання національних засобів юридичного захисту щодо скарги за статтею 8 Конвенції Уряд уже вказав на те, що у розпорядженні заявниці були ефективні засоби юридичного захисту. Оскільки Уряд, надаючи свою відповідь на скаргу за статтею 13 Конвенції, посилався на той самий довід, він так само, як і його заперечення, повинен бути відхилений на підставі, зазначеній вище у пункті 59.

88. Відповідно Суд оголошує цю скаргу прийнятною та постановляє, що за обставин справи, яка розглядається, зокрема, беручи до уваги тривалість провадження, заявниця була позбавлена ефективного засобу юридичного захисту, що порушує статтю 13 Конвенції.

III. РЕШТА СКАРГ У ЗАЯВІ

89. Заявниця також скаржилась, посилаючись на наявність у неї з березня 2002 року проблем зі здоров'ям, що обшук її житла супроводжувався нелюдським та таким, що принижує гідність, поведженням, на порушення статті 3 Конвенції. Заявниця також скаржилась за статтею 6 Конвенції, що їй неправомірно було відмовлено у доступі до матеріалів справи за її скаргою про порушення кримінальної справи з цього приводу не були розглянуті з належною сумлінністю.

90. Однак у світлі всіх наявних матеріалів та настільки, наскільки вони охоплювалися його компетенцією, Суд дійшов висновку про відсутність будь-яких ознак порушень прав і свобод, передбачених положеннями, на які посилалась заявниця.

91. Відповідно ця частина заяви є явно необґрунтованою та має бути відхилена відповідно до пунктів 3 та 4 статті 35 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

92. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

93. У встановлений строк заявниця не подала жодних вимог щодо справедливої сатисфакції. Таким чином, Суд нічого не присуджує за статтею 41 Конвенції.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* скарги щодо обшуку житла заявниці та відсутності ефективних засобів юридичного захисту стосовно цього прийнятними, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

2. *Постановляє*, що не було порушення статті 8 Конвенції.

3. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 13 Конвенції.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 2 грудня 2010 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
(Claudia Westerdiek)
Секретар

Пеер ЛОРЕНЦЕН
(Peer Lorenzen)
Голова